

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто особливості функціонування транспортного комплексу України. Окреслено сучасний стан, проблеми і тенденції розвитку транспорту. Запропоновано деякі шляхи щодо посилення його розвитку в сучасних умовах.

Ключові слова: транспортний комплекс, транспорт, транзитні перевезення, розвиток, економіка.

В статье рассмотрены особенности функционирования транспортного комплекса Украины. Очерчено современное состояние, проблемы и тенденции развития транспорта. Предложены некоторые пути относительно усиления его развития в современных условиях.

Ключевые слова: транспортный комплекс, транспорт, транзитные перевозки, развитие, экономика.

The features of functioning of a transport complex of Ukraine are considered in the article. Outlined the modern state, problems and progress of transport trends. Some ways are offered in relation to strengthening of his development in modern terms.

Key words: transport complex, transport, transit transportations, development, economy.

Постановка проблеми. В сучасних складних соціально-економічних умовах – погіршення основних макроекономічних показників та, відповідно, відчутного зниження рівня життя населення, особливої ваги набувають питання посилення конкурентоспроможності пріоритетних для державного розвитку галузей та господарських комплексів. У цьому зв'язку безперечної актуальності набувають проблеми підвищення якості транспортних послуг і забезпечення їх доступності. Важлива роль транспортного комплексу в соціально-економічному житті держави підтверджується його активною участю в територіальному розподілі суспільної праці; у раціональному розміщенні виробничих потужностей; у торговельно-економічній інтеграції. Тому сучасні ринкові умови господарювання вимагають забезпечення налагодженої роботи транспорту як вагомій інфраструктурної складової національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам функціонування транспортного комплексу приділена значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема В. Аксьонова, Е. Алієва, О. Амоші, О. Андрущенко, І. Ансоффа, А. Ачкасова, С. Бандури, Ю. Барабаша, П. Бубенка, А. Вебера, Я. Вітковського, Д. Герасимчука, О. Дейнеки, В. Диканя, І. Тітяєва, С. Іщука, Г. Кірпи, П. Коваленка, Д. Клинового, М. Колосовського, А. Неживенко, О. Паламарчука, Ю. Пащенко, Т. Пеппи, Д. Прейгера, В. Сергієнка, О. Собкевича, М. Радченка, В. Торкатюка, Л. Чернюка, І. Шевченка, Н. Якименка та інших. Разом з тим, специфіка функціонування транспортного комплексу вимагає подальших ґрунтовних досліджень його розвитку та розробки системи відповідних заходів щодо підвищення його конкурентоспроможності.

Метою статті є обґрунтування і висвітлення особливостей розвитку транспортного комплексу України, окреслення його тенденцій та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі транспорту приділяється значна увага та відводиться пріоритетна роль у контексті розвитку всього господарського комплексу держави. В економічній енциклопедії визначено, що транспорт (лат. transportare – переносити, переміщати, перевозити) – одна з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі і невиробничі потреби економіки та населення в усіх видах перевезень [2, с. 676]. Досить ґрунтовним, на нашу думку, є твердження А. Неживенко, яка зазначає: “Транспорт як складна, інтегрована й динамічна система є невід’ємною органічною складовою суспільного виробництва, яка забезпечує широкий обмін продукцією та перевезення пасажирів, формує оптимальні транспортно-економічні зв'язки, створює умови для комплексного розвитку економіки регіонів, впливає на спеціалізацію і темпи розвитку виробництва, одночасно сам формуючись під впливом і у прямій залежності від рівня соціально-економічного розвитку регіонів, трансформації їх господарських систем” [4, с. 7].

Різні підходи науковців виокремлюють транспорт як потужний фактор впливу на:

- розміщення продуктивних сил [6; 7; 8; 9];
- просторову концентрацію виробництва [14; 15];
- економічну інтеграцію [5];
- соціально-економічний розвиток держави загалом та її регіонів зокрема [1; 10].

За даними Державної служби статистики України вітчизняна транспортна діяльність робить суттєвий внесок у створення валової доданої вартості, частка якої становить 13 %. Вартість основних засобів виробництва (за первинною оцінкою) складає 35 % від загальної вартості виробничого потенціалу країни, а середньо-облікова кількість штатних працівників галузі становить понад 935 тис. осіб (5 % усього зайнятого населення) [12, с. 3]. У деяких галузях промисловості транспортна складова досягає 50 % собівартості її продукції (нафтова промисловість, лісова промисловість).

Загалом, транспорт класифікується за сферами використання, за видами перевезень і за видами транспортних засобів (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація видів транспорту в Україні

Найбільші обсяги перевезень вантажів за усіма видами транспорту простежуються у 2007-2008 рр. (крім трубопровідного). Найменші за період 2004-2011 рр. – у 2009 р. Якщо враховувати перевезення, що виконані для власних потреб і комерційні вантажні перевезення фізичних осіб-підприємців, то автомобільний транспорт лідирує – 1253 млн т у 2011 р., що майже втричі більше від залізничного (469 млн т у 2011 р.) (табл. 1).

Таблиця 1

Перевезення вантажів за видами транспорту (млн т)

Транспорт	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Перевезення вантажів за видами транспорту (млн т)											
всього	1529	1558	1654	1731	1805	1873	1990	1972	1625	1765	1887
залізничний	357	393	445	462	450	479	514	499	391	433	469
морський	6,3	8,8	9	9	8	9	9	8	5	4	4
річковий	8,3	7,6	10	12	13	14	15	11	5	7	6
автомобільний*	939	947	973	1027	1121	1167	1255	1267	1069	1168	1253
у т.ч. автопідприємства	99	94	106	111	106	124	134	131	87	99	118
авіаційний	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
трубопровідний	218	201	217	221	213	204	196	187	155	153	155

Транспорт	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Вантажооборот за видами транспорту (млрд ткм)											
всього	394,1	411,3	457,5	480,1	473,6	494,6	510,2	507,7	395,7	418,7	445,7
залізничний	172,8	193,1	225,3	234,0	224,0	240,8	262,5	257,0	196,2	218,1	243,9
морський	8,6	8,8	9,9	9,3	9,6	12,1	12,9	11,3	5,2	5,2	5,1
річковий	5,9	4,2	4,7	5,6	6,3	6,3	5,7	4,5	2,8	3,8	2,2
автомобільний*	19,3	20,6	24,4	28,8	35,3	40,6	46,6	54,9	49,2	53,9	57,3
у т.ч. автопідприємства	5,8	7,5	8,6	10,0	11,6	13,1	15,0	15,8	14,2	17,0	17,4
авіаційний	0,0	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
трубопровідний	187,5	184,2	192,7	202,1	198,1	194,5	182,1	179,6	141,9	137,3	136,8

* Складено за [13].

У 2011 р. обсяги перевезень вантажів порівняно з 2010 р. збільшилися на 6,9 % і становили 1887 млн т. Вантажооборот склав 445,7 млрд ткм і зріс на 6,5 %.

В порівнянні з 2010 р. збільшилися на 8,4 % перевезення вантажів залізницями. Мало місце зростання перевезення таких номенклатурних груп вантажів: лісових вантажів – на 7,8 %; будівельних матеріалів – на 19,9 %; нафти і нафтопродуктів – на 9,9 %; коксу – на 7,3 %; залізної та марганцевої руди – на 9,3 %; хімічних і мінеральних добрив – на 23,4 %; кам'яного вугілля – на 4,1 %; чорних металів (з бруктом) – на 7,1 %; цементу – на 5,2 %; зерна і продуктів перемелу – на 13,0 % [13].

На протязі року зменшив перевезення вантажів на 10,8 % вітчизняний морський та річковий торговельний флот, у закордонному сполученні – на 19,5 %, в цілому замовникам доставлено 9,9 млн т вантажів. Порівняно з 2010 р. скоротилися на 18,2 % перевезення вантажів підприємствами річкового транспорту, проте морського транспорту – зросли на 1,9 %.

В порівнянні з 2010 р. збільшилися на 7,2 % обсяги перевезень вантажів автомобільним транспортом (1253 млн т вантажів, з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями та підприємствами інших галузей економіки) та зріс на 6,3 % вантажооборот (57,3 млрд ткм).

Магістральними трубопроводами транспортовано 155,0 млн т вантажів, що на 1,0 % більше, ніж за 2010 р. Транспортування газу зросло на 4,7 %, аміаку – на 19,0 %. Перекачка нафти скоротилася на 15,4 %. Транзит нафти скоротився на 11,8 %. Транзит аміаку зріс на 20,4 %, газу – на 5,7 % [13].

Сьогодні транспортний комплекс в цілому задовольняє потреби національної економіки та населення у перевезеннях, проте рівень безпеки, показники якості та ефективності перевезень пасажирів і вантажів, енергоефективності, техногенного навантаження на навколишнє природне середовище не відповідають сучасним вимогам. До основних проблем його функціонування слід віднести:

- значне зношення основних виробничих фондів (зокрема рухомого складу);
- недостатній обсяг інвестицій, необхідних для оновлення та забезпечення інноваційного розвитку матеріально-технічної бази транспортного комплексу;
- обмеженість бюджетного фінансування та амортизаційних відрахувань;
- недосконалість механізму лізингу;
- низький рівень використання транзитного потенціалу держави.

Потребують вирішення також питання технічного переоснащення та модернізації об'єктів інфраструктури залізниць, аеропортів та морських портів, забезпечення розвитку мережі автомобільних доріг загального користування відповідно до темпів автомобілізації країни.

Відтак, перспективи розвитку транспортного комплексу залежать від оперативності розробки та впровадження системи заходів щодо підвищення конкурентоспроможності транспортних послуг, з врахуванням потреби в зміцненні міжнародного співробітництва і посиленні процесу інтеграції транспортної системи України до загальноєвропейської та світової транспортних мереж та, відповідно, регламентацій зі сторони ЄС (особливо у сфері навколишнього середовища); удосконалення чинного вітчизняного законодавства та покращення інституційного забезпечення функціонування транспортного комплексу; розвитку державно-приватного партнерства у транспортному комплексі; оновлення основних виробничих фондів, (насамперед рухомого складу транспорту); налагодження безпечної роботи транспорту, впровадження ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня транспортного обслуговування; розвитку інвестиційних проектів, направлених на модернізацію транспортної мережі та транспортної інфраструктури, впровадження інформаційних технологій; ширше застосування лізингу як джерела фінансування; поліпшення використання амортизаційного фонду як важливого внутрішнього джерела капіталовкладень.

Висновки. Транспортний комплекс є важливим сектором вітчизняної економіки, який обслуговує практично всі сфери економічної діяльності і всі верстви населення, сприяє розвитку національної економіки,

стійких зовнішньоекономічних зв'язків, зростанню мобільності та якості життя населення. Його вагома роль в економічному, соціальному, культурному та оборонному розвитку держави обумовлює високі вимоги до якості, регулярності та надійності транспортних зв'язків, збереження вантажів, безпеки перевезення пасажирів, якості та оперативності доставки.

Література

1. Гранберг А.Г. *Основы региональной экономики: Учебник для вузов / А.Г. Гранберг.* – М.: ГУВШЭ, 2000. – 495 с.
2. *Економічна енциклопедія / [Гаврилишин Б.Д.] – К. : “Академія”. – 2002. – т.3, – 951 с.*
3. *Ложачевська О. Управління організаційно-економічним розвитком транспортного комплексу регіону: ... дис. ... докт. екон. наук : 08.07.04 / Ложачевська Олена Михайлівна. – К., 2004. – 354 с.*
4. *Неживенко А. Регіональний транспортний комплекс та напрями удосконалення його системної організації: ... дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Неживенко Алла Петрівна. – К., 2010. – 206 с.*
5. *Пащенко Ю. Регіональний аспект розвитку транспортно-дорожнього комплексу України / Ю. Пащенко // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 124-132.*
6. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. / [Долішній М.І., Стадницький Ю.І., Загородній А.Г., Товкан О.Е.] – Львів: Нац. університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2003. – 456 с.*
7. *Розміщення продуктивних сил України / С. І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ., 2000. – 363 с.*
8. *Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / за ред. Є. П. Качана – К.: Юридична книга, 2005. – 704с.*
9. *Розміщення продуктивних сил / за ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. – К.: Либідь, 1996. – 486с.*
10. *Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / за наук. ред. Л. Г. Чернюк : Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 728с.*
11. *Розпорядження від 20 жовтня 2010 р. № 2174-р про схвалення транспортної стратегії України на період до 2020 року. Кабінет міністрів України [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-p>.*
12. *Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період: аналіт. доп. / Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 112 с.*
13. *Транспорт і зв'язок України у 2011 р. Статистичний збірник / ред. Н.В. Власенко. – Київ, 2012. – 273 с.*
14. *Чернюк Л.Г. Реформування економічних відносин і управління в промисловості. РВПС України НАН України / Чернюк Л.Г., Антонієва Л.С., Данилишин Б.М.. – К.: Віпол, 1997. – 215с.*
15. *Чернюк Л.Г. Транспорт і регіональні системи продуктивних сил України. Монографія // За ред. Л.Г. Чернюк / Чернюк Л.Г., Пєпа Т.В., Ярош О.М. – К.: Науковий світ, 2003. – 182 с.*